

АБРЕВІАЦІЯ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ДОРОЖНЬО-БУДІВЕЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ НОМІНАЦІЇ

© Книшенко Н., 2010

У статті досліджується аббревіація як спосіб номінації дорожньо-будівельної терміносистеми. Проаналізовано структурні типи термінологічних аббревіатур, а також зазначено номінації за спеціалізаціями дорожнього будівництва.

Ключові слова: аббревіація, часткове скорочення, ініціальна аббревіатура, комбіноване скорочення.

In the article a current level of road-building vocabulary research on the modern grounds of Ukrainian science of terminology has been considered. It has been stated that the specified term system requires a monographic research and systematization.

Keywords: a term, terminology, term system, road-building vocabulary.

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку нашої держави, особливо з огляду на фінансування проєктів Євро-2012, гостро стоїть проблема налагодження задовільної, такої, що відповідає всім світовим стандартам, системи автомобільного сполучення. Закономірно, що вирішення цього важливого питання не можливе без залучення потенціалу науковців з галузі автодорожнього будівництва, адже саме вони мають забезпечити будівельникам-практикам необхідне наукове підґрунтя щодо робіт на всіх етапах створення якісної мережі шляхів сполучення. Для того, щоб науковці цієї галузі належно впоралися з поставленими завданнями, необхідно, щоб між ними було взаєморозуміння. Одним зі шляхів забезпечення задовільного діалогу дослідників є створення цілісної, функційної й уніфікованої української терміносистеми дорожньо-будівельної галузі.

Хоча в цьому напрямку останнім часом провадиться певна робота, утім про повне вирішення низки проблем, що існують у цій царині, ще годі говорити. Причини такої ситуації різні. Принагідно ж можна вказати на дві: по-перше, науковці змушені долати наслідки багаторічного застою у сфері формування української термінології, що спостерігався за часів Радянського Союзу, коли домінувала російська мова як мова науки й техніки; по-друге, науковці мають прагнути відповідним чином вчасно модернізувати й структурувати термінологічну базу дорожнього будівництва, яка постійно поновлюється завдяки активному розвитку цієї галузі народного господарства України. Усе це ставить у шерек актуальних ґрунтовне й усебічне лінгвістичне дослідження дорожньо-будівельної термінології й відповідний її науковий опис, що врешті-решт сприятиме подоланню існуючих проблем, а відтак і налагодженню конструктивного діалогу як між самими науковцями, так і між ними та практиками.

Одним із часткових завдань, що сприятиме вирішенню проблеми опису й упорядкування терміносистеми дорожньо-будівельної галузі, є питання вивчення аббревіації як одного з активних способів творення терміноодиниць у досліджуваній сфері й, відповідно, аббревіатур як результату процесу вербального скорочення, адже, як засвідчує ексцерпований із різних джерел матеріал, дорожньо-будівельна галузь надзвичайно широко покористовується цим мовним ресурсом для забезпечення своїх потреб.

Варто зауважити, що аббревіація як лінгвальне явище неодноразово ставала об'єктом дослідницької уваги мовознавців, водночас питання аббревіації й аббревіатур у сфері дорожньо-

будівельної галузі ще не було об'єктом спеціального лінгвістичного опису, що вказує на актуальність обраної для дослідження наукової проблеми.

Метою статті є схарактеризувати особливості аббревіатур у системі дорожньо-будівельної термінології й визначити ті тенденції у сфері аббревіації, що притаманні відповідній термінологічній системі.

Як підкреслюють дослідники, серед словотворчих засобів поповнення лексичного складу української науково-технічної мови важливе місце посідає аббревіація [1].

Аббревіація (*im. abbreviatura* — *лат. brevis короткий*) як особливий спосіб словотворення, спрямований на утворення більш коротких, порівняно з похідними структурами (словосполуками або складами) синонімічних їм номінацій, почав активно розповсюджуватися в європейських мовах, зокрема й у сфері наукових терміносистем, починаючи з ХХ століття. Означену тенденцію не можна вважати безпричинною: значне збільшення інформації в різних галузях науки і техніки викликало прагнення науковців до скорочення обсягу текстів за рахунок уведення в них аббревіатурних термінів. На сьогодні ж аббревіація, на думку В. П. Даниленко, має в словотворенні цілком стійкі позиції, маючи майже безмежну продуктивність [2].

Результати аббревіації — терміни-аббревіатури — найкоротші, зручні з погляду економії мовних зусиль найменування. Тож, як зауважує А. М. Письмиченко, «доцільність та особлива інформативна зручність аббревіатурних утворень у термінології не викликає жодних сумнівів» [3].

Аббревіатурні терміни нині є однією з виразних ознак фахового мовлення. Ці скорочення дуже зручні в професійних сферах спілкування, бо, забезпечуючи зменшення формального обсягу текстів, водночас зберігають їх інформативну насиченість, будучи цілком зрозумілими для спеціалістів певної галузі.

Указані риси сприяли тому, що аббревіатури дуже активно вживаються й фахівцями дорожньо-будівельної галузі. Термінологічні аббревіатури складають певну частку найменувань у сфері:

– *вишукування та проектування автомобільних доріг*: АЗС — «автозаправна станція», ДРП — «дорожньо-ремонтні пункти», КДП — «контрольно-диспетчерський пункт», СТОА — «станція технічного обслуговування автомобілів», СТО — «станція технічного обслуговування»; ПОБ — «проект організації будівництва», ПВР — «проект виконання робіт», ПШС — «перехідно-швидкісні смуги»;

– *будівництва мостових споруд*: БП — «бетонна перемичка», Ф — «ферма-конструкція»; КБ — «консольні балки»; СЦБ — «сигналізація, централізація, блокування»; БМП — «мостове полотно на безбаластових бетонних плитах», НПР — «нормальний підпірний рівень води», РСР — «розрахунковий високий судноплавний рівень води»; РВВ — «рівень високої води»; РМВ — «рівень меженної води»; ПР — «проектний рівень води»; ТЕО — «техніко-економічне обґрунтування»; ТЗ — «технічне завдання»; ТУ — «технічні умови», КЕ — «кінцеві елементи», СЕ — «суперелементи»;

– *дорожньо-будівельних матеріалів*: ПМ — «плівкоутворюючий матеріал», ШПЦ — «швидкотверднучий портландцемент», ФАС — «фурфуроланілінові смоли», СДБ — «сульфатно-дріжджова бражка», ССБ — «сульфітно-спиртова барда», ЛЕМС — «лита емульсійно-мінеральна суміш», ВР — «вибухові речовини», ЕМС — «емульсійно-мінеральні суміші», ЩМА — «щебенево-мастиковий асфальтобетон», ВРП — «водорозчинні полімери»; АБЗ — «асфальтобетонний завод», ЦБЗ — «цементобетонний завод», БМП — «бітуми дорожні, модифіковані полімерами», ГДК — «гранично допустимі концентрації», КМЦ — «карбоксиметилцелюлоза»;

– *технології будівництва автомобільних доріг*: АСУ — «автоматизована система управління»; АСУТП — «автоматизована система управління технологічними процесами»; АСУП — «автоматизована система управління підприємством»; ГАСУ — «галузева автоматизована система управління»; Держтехнагляд — «державний технічний нагляд»; ПОБ — «проект організації будівництва»; ПВР — «проект виробництва робіт»; КДБ — «каменедробильна база»; ДСУ — «дробильно-сортувальна установка» та ін.

Аналіз фактичного матеріалу дає підстави для виокремлення таких структурних типів абрєвіації в межах дорожньо-будівельної терміносистеми:

1) абрєвіатури ініціального типу, що поділяються на:

- буквені, утворені з назв початкових букв слів: *ПБВ* — «полімерно-бітумне в'язуче»;
- звукові, що читаються як звичайне слово: *ПАР* — «поверхнево-активні речовини»;
- буквено-звукові, що складаються як із назв початкових букв, так і з назв звуків слів початкової словосполуки: *АГНКС* — «автозаправні газові накопичувальні компресорні станції»;
- буквено-цифрові та звуково-цифрові: *ЕБА-1* — *ЕБА-2* — «емульсія бітумна аніонна», *БНД 90/130* — *БНД 200/300* — «бітуми нафтові дорожні»;

2) абрєвіатури складові, що утворюються зі сполучення початкових частин слів: *керамдор* — «керамзит дорожній»;

3) абрєвіатури частковоскорочені, що складаються зі сполуки частини першого слова та цілого слова: *держінспекція* — «державна інспекція»;

4) абрєвіатури складовоініціальні, або комбіновані, що можуть поєднувати в собі елементи попередніх трьох типів: *ДерждорНДІ* — «державний дорожній науково-дослідний інститут».

Як свідчать наведені приклади, використання абрєвіатур дає можливість скоротити або згорнути довжину термінів. Це робить їх оптимальними для сприймання, що передбачено правилами розроблення стандартів на терміни. При цьому важливо наголосити на такій прикметній рисі: особливо активними у сфері дорожньо-будівельної термінології є абрєвіатури ініціального типу. Цей факт можна пояснити тим, що ініціальні абрєвіатури (буквені й звукові) завдяки деморфологізації легше піддаються процесу інтеграції, ніж, наприклад, поскладові. Вони стають нерідко основними найменуваннями.

Доцільність уживання абрєвіатур у дорожньо-будівельній термінології виправдана ще й необхідністю використання комбінованих сполук із цифровим компонентом. Застосування таких терміноодиниць зумовлене необхідністю цифрової конкретизації при номінації певних дорожньо-будівельних понять. Наприклад, існують умовні позначення асфальтобетону на основі модифікованого полімерами бітуму, які складаються з його класу, виду за крупністю зерен, типу за вмістом щебеню, різновиду гранулометрії та реєстраційного номера норм, як от: *АБ_{БМП}Др.НП.ВБН В.2.7.-218-2010*. Як можна побачити, тут мова йде вже про номенклатурні знаки, адже до номенів належать назви різних видів обладнання, типів конструкцій тощо.

Аналіз матеріалу дає підстави стверджувати, що між номенами й абрєвіатурою існує тісний зв'язок. Так, О. О. Реформатський наголошує, що за певних умов комунікації, не концентруючи уваги на властивостях предмета, варто лише вказати на якийсь спеціальний об'єкт. У такому випадку термін виконуватиме лише денотативну функцію, замінюватиме сам об'єкт і стане номенклатурною назвою [4], що нами й проілюстровано на прикладах вище.

Українські стандарти не розмежовують терміни й номен, на що вказує у своєму дослідженні автомобільної терміносистеми Н.В. Нікуліна [5]. Нами також зроблено спробу віднайти такі ж проблемні моменти розмежування в стандартах термінів і номенів. У стандарті ВБН В.2.7.-218-2010 номінації *АБС_{БМП}* — «асфальтобетонна суміш на основі модифікованого полімерами бітуму», *АБ_{БМП}* — «асфальтобетон на основі модифікованого полімерами бітуму» названо термінами, хоча, можливо, є всі підстави вважати їх номенклатурними назвами, побудованими засобами абрєвіації.

На думку А. М. Письмиченка, номен можна розглядати як своєрідне складне слово, що утворене із двох «морфем», одна з яких — графемна — є опорною, ядерною й виконує функцію показника роду, належності об'єкта до групи однотипних об'єктів, а також показника місця цього номена в системі найменувань. Другий елемент номена — цифровий показник — указує на особливості цього об'єкта, що виділяє його із сукупності однотипних об'єктів; він є диференціюючим показником. Можна сказати, що номен подвійно мотивований [6].

Актуальність абрєвіації у сфері дорожньо-будівельної термінології зумовлена, крім указаних вище чинників, також тим, що серед абрєвіатур дорожнього будівництва виникло декілька типів, часте використання яких сприяло появі низки однотипних утворень. Така регулярність полегшує

сприйняття нових мовних одиниць на тлі вже існуючих. Означена тенденція помітна, наприклад, у назвах заводів із виготовлення дорожніх матеріалів, що складаються зі скороченої назви виду виготовлюваної продукції й типового кінцевого елемента *БЗ* — «бетонний завод»: *АБЗ* — «асфальтобетонний завод»; *ЦБЗ* — «цементобетонний завод». Аналогічно побудована група *АБХ*, *АБГ*, *АБС*, *АБ.НШ*, *АБ.ПД*, *АБ.НП*, *АБ.ПР*, у яких після групи *АБ* — «асфальтобетон» у постпозиції виступають ініціальні скорочення слів *холодний*, *гарячий*, *суміш*, *нижні шари*, *підстильне покриття*, з *непереривчастою й переривчастою гранулометриєю*. Російський лінгвіст В. О. Іцкович вважає, що такі аббревіатури нічим не відрізняються від традиційних аббревіатур, вони аналогічно протиставлені звичайним, нескороченим словам, але в їх побудові спостерігається вже деяка регулярність, упорядкованість, завдяки чому вони перестають бути одиничними, унікальними утвореннями [7].

Поряд з позитивними характеристиками аббревіатур існують і деякі негативні. Зокрема можна вказати на той факт, що при творенні аббревіатур виникає небезпека формування омонімії у сфері скорочень. Це спостерігається в разі утворення:

1) нового багатоеlementного терміна шляхом усічення, пор.: *керамдор* — *керам*, *керамзит* — *керам*; *автомобільний* — *авто*, *автоматичний* — *авто*;

2) збігу початкових літер слів, що скорочуються: *СТО* — а) «сезонне технічне обслуговування»; б) «система технічного обслуговування»; в) «станція технічного обслуговування».

Наприклад, у терміносистемі дорожнього будівництва розповсюдженим є такі омонімічні терміни, що виникли під час аббревіаційної номінації, як: *Б* — 1) «балка»; 2) «бетон»; 3) «бітум»; *БМП* — 1) «бітуми дорожні, модифіковані полімерами»; 2) «мостове полотно на безбаластових бетонних плитах»; *Д* — 1) «дорожній»; 2) «дрібнозернистий»; 3) «дорожня машина» (*Д-44* — «автогрейдер», *Д-458* — «скрепер»). Утім, указана проблема не нівелює позитивних сторін аббревіації у сфері творення дорожньо-будівельної термінології, адже подоланню омонімії, як і в разі звичайної словесної омонімії, завжди може сприяти контекст уживання того чи іншого терміна-аббревіатури.

Підсумовуючи, варто наголосити, що аббревіація є одним з важливих джерел поповнення дорожньо-будівельної терміносистеми новими одиницями, здатними компактно й водночас зрозуміло для фахівців відповідної галузі репрезентувати необхідну інформацію. Саме завдяки цій специфіці аббревіатури всіх типів широко представлені в досліджуваній науковій галузі. Цей факт робить першочерговим і актуальним завдання системного, повного й усебічного опису аббревіатур у сфері дорожнього будівництва, їх класифікацію, а також створення практичного і зручного, науково виваженого словника відповідної термінології.

1. Нікуліна Н. В. Становлення сучасної української термінологічної системи автомобілебудування та ремонту транспортних засобів: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Неля Василівна Нікуліна. — Х., 2004. — 256 с.
2. Даниленко В. П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко // М.: Наука, 1997. — 246 с.
3. Письмиченко А. М. Аббревіація у будівельній терміносистемі / А. М. Письмиченко // Культура слова. — К., 1987. — № 33. — 1987 — С. 29–30.
4. Реформатский А. А. Мысли о терминологии / А. А. Реформатский // Современные проблемы терминологии в науке и технике: Сб. ст. — Ред. Кулебакин. — М.: Наука, 1969. — С. 163–199.
5. Нікуліна Н. В. Становлення сучасної української термінологічної системи автомобілебудування та ремонту транспортних засобів: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Неля Василівна Нікуліна. — Х., 2004. — 256 с.
6. Письмиченко А. М. Номен і номенклатура (на матеріалі терміносистеми будівельної індустрії) / А. М. Письмиченко // Культура слова. — К., 1983. — № 29. — 1987. — С. 14–16.
7. Іцкович В. А. Новые тенденции в образовании аббревиатур (О путях включения аббревиатур в систему языка) / В. А. Іцкович // Терминология и норма: О языке терминологических стандартов. — М.: Наука, 1972. — С. 92.